

Történelmünk a jogalkotás tükrében. Sarkalatos honi törvényeinkből. 1001–1949. Közreadja: Beér János és Csizmadia Andor. Az anyaggyűjtésben és a jegyzetelésben részt vett: Nagy István. A közigazgatási táblázatok tervezte: Kiss István. A jogtörténet szinoptikus táblázatát készítette: Berlász Jenő és Bónis György. A rendeleteket válogatta: Bölöny József. A középkori törvény-szövegeket ellenőrizte: Bónis György. Bp. 1966. Gondolat K. 745 I. 2 db. mell. (Nemzeti Könyvtár)

A Gondolat Kiadó *Nemzeti Könyvtár* c. sorozata eléggé nem értékelhető szolgáltatokat tett az elmúlt években a tudományos színvonalú ismeretterjesztés ügyének. Folyóiratunk rendszeresen beszámolt ugyan e vállalkozás egyes kötetéről, mint sorozatot azonban mindeddig még nem tette – most sem teheti – mérlegelés tárgyává. Pedig a *Nemzeti Könyvtár* eredményes múltra tekinthet vissza. A honfoglalás kori kútfők, a Julianus-féle jelentések kiadása mellett nagyobb időszak anyagából szerkesztett, hézagpótló forrásszemelvényeket is beiktatott programjába (*Árpád- és Anjou-kori levelek, Régi magyar filozófusok*), sőt, – egyelőre folytatás nélkül maradt kezdeményezéssel – újkori kutató válogatott művelődéstörténeti tanulmányaiból is hozott – nagyon helyesen – egy kötetre valót (Takáts Sándor XVI. századi tanulmányai).

Újabbán megint más, hasznos koncepció körvonalai kezdtek kibontakozni: egy-egy tudományterület, vagy tudományág történetének és problematikájának összegezése, évszázadokat átfogó bemutatása gondosan szerkesztett chrestomathia, terminus technicus –szótár, függelék, szinkronikus és diakronikus táblázat segítségével. (*A magyar stilisztika útja, A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében*). Ebbe az új törekvésbe illeszkedik bele a Beér János és Csizmadia Andor összeállításában *Történelmünk a jogalkotás tükrében* címmel megjelent több mint félezer oldalas korpusz is.

A felsorolt kiadványok nagyrészt – szándékosan – a régi magyar irodalom és tudomány érdekfőkére vág. Nem mintha a sorozatra ez lenne jellemző, inkább azért, mert a *Nemzeti Könyvtár* ezen a téren tud többet nyújtani egyszerű újraközlésnél. A régi forrásanyagok egy része ugyanis kézirat vagy ritka nyomtatvány formájában maradt ránk, nem beszélve arról az egyre nehezebben áthidalható nyelvi nehézségekről, amit e források szinte kivétel nélküli latin nyelvűsége támaszt. Ezekután könnyű belátni, milyen fontos szerepet tölt be a sorozat egy-egy mű teljes, vagy szemelvényes magyar nyelvű megszólaltatásával.

A szóban forgó enchiridion egyik nívója szintén ebben a magyarul történő tolmácsolásban jelölhető meg. Ez azonban *általános értéke* a kötetnek, miket viszont elsősorban *irodalomtörténeti vonatkozásai* foglalkoztatnak. Természetesen ezek is vannak szép számmal, hiszen a jogtudomány kb. 1800-ig az „irodalom” fogalomkörének szerves része volt és csak a XIX. században vált önálló diszciplínává, s lett, mint ilyen, az irodalomtörténet segédtudománya. A vázolt előzmények alapján teljesen érthető, hogy Beér és Csizmadia könyve bőségesebb szemelvényeket tartalmaz a bennünket közelebből érintő középkori, reneszánsz- és barokk-kori törvényekből, mint a második kiadást ért *Régi magyar szövegyűjtemény*, és már ezért is, az egyetemi oktatásra való tekintettel, nem felesleges felhívunk rá a figyelmet.

A szerkesztők, nagyon helyesen, nemcsak szentesített törvény-szövegeket vettek be kötetükbe, hanem minden olyat, amely a magyar jogtörténet szempontjából lényeges eleme volt a fejlődésnek, ugyanakkor helyesen mellőztek sokáig jogtudományi műnek tartott irodalmi alkotást (*Intelmek Imre herceghez*). Szövegek tekintetében az egész válogatás a helyesen súlypontozott teljesség és szelekció elvén alapszik. Ennek feltétlenül több az előnye, mint a hátránya, bár az utóbbi sem jelentéktelen. Pl. az Árpád-kori törvények közül csonkítatlanul kapjuk István László és Kálmán törvényeit, valamint az *Aranybulla* két szövegét. A teljesség azonban itt megszűnik és csak a XVIII. század elején folytatódik. Ez nagy kár, mert véleményünk szerint nem csupán irodalomtörténeti, hanem jogtörténeti és általános kortörténeti megfontolás alapján is érdemes lett volna további két alappillért lerakni: egyet a Hunyadiak korából, egyet pedig a Jagelló-korból, nevezetesen Mátyás király *Decretum Maius*-ának, valamint a *Tripartitum*-ának a mostaninál jóval bőkezűbb és alaposabb válogatásával.

A XVI–XVII. századi Habsburg-törvénykezés dokumentumait illetően egyet-értünk a szerkesztőkkel, mert ezekből valóban csak részletek kellenek, és azt is megnyugvással állapíthatjuk meg, hogy II. Rákóczi Ferenc bizonytalan körülmények között jóváhagyott dekrétumai, a szécsényi, ónodi és sárospataki országgyűléseken hozott végzések teljes szövegének közlésével, végre ténylegesen is elfoglalták helyüket a magyar jog történetében. A XVIII. századból elsősorban a törvények művelődéstörténeti és irodalmi vonatkozású cikkelyei érdekelhetik leginkább az irodalomtörténészeket, mint pl. a sajtó- és cenzúra rendelkezések és a nyelvrendeletek. A XIX. századból különösen fontosak számunkra az Akadémiát, a Széchényi Könyvtárat és a Nemzeti Játék-szint illető rendelkezések. A század második

felől — mint már említettük — a jogalkotás nem tartozik az „irodalom” hagyományosan értelmezett fogalma alá, következésképp tanulmányozása sem az irodalomtörténetírás feladata többé.

A kötet szövegeinek közlése filológiai tekintetben teljesen megfelel céljának. Az elhagyások és kihagyások általában jelölve vannak (bár az *Aranybulla* megújított szövegénél a záradék elhagyását nem jelzik a szerkesztők, a 99. lapon). A fordítások világosak, magyarosak, bizonyos latin műszavak értelmezésekor azonban jó lett volna szorosabban tapadni az eredeti szöveghez. Pl. a „*preter hos quattuor iobagiones*” fordítása a könyv szerint: „e négy nagyszászlósúron kívül” (92.), pedig nyugodtan (vagy nyugodtabban?) lehetett volna így fordítani: „e négy jobbágyon kívül.” A kritikus szó jelentésváltozásának története eléggé ismert.

Sajnáljuk, hogy a fordítók neve nincs jelezve valahol könnyen megtalálható helyen (belső címlap verzőja, tartalomjegyzék, szövegek után). Elismeréssel kell viszont szólnunk a terjedelmes, nagyszerű mellékletekről, melyek Berlász Jenő, Bónis György és Kiss István munkáját dicsérik. Az olvasó gyors eligazításában sokat segít a részletes tartalomjegyzék is, használatával azonban vigyázni kell, mert a zsúfolt felsorolásban könnyen kimaradhatott valami (pl. a 723. lapon István király I. Törvénykönyvének 14. kaputjánál csak a *b*) pont olvasható).

V. Kovács Sándor

Documenta Romana historiae Societatis Jesu in regnis olim corona Hungarica Unitis. Tom. I. 1550–1570 Edd.: Ladislaus Lukács—Ladislaus Polgár. Romae, 1959. 400 p.

A Jezsuita-rend Római Levéltára (Archivum Romanum Societatis Jesu, rövidítve ARSI) megkezdte a rend jelentősebb okmányainak rendszeres kiadását, melyek a történeti Magyarországgal kapcsolatban vannak. Az iratokat eredeti: latin-, olasz-, spanyol-, nyelven közli. Apparátusként a németeknél használatos latin nyelvet alkalmazza.

Az ARSI régi és új részekre oszló anyagából a régi anyag fontosabb okmányai kerülnek közlésre a Római Kollégium Hungaricum megalakulásától a rend 1773-ban bekövetkezett feloszlásáig. Ez az első kötet a kezdő két évtized anyagából 175 dokumentumot közöl. Az oklevelek bemutatásánál egyetlen betűt el nem hagy, semmit nem változtat, csupán a szerző nyilvánvaló hibáit javítja, vagy olyan romlott igealakokat helyesbít, melyet az olvasó többféleképpen értelmezhetne. Ilyen esetben az apparátus tisztazza a

kérdéses fogalmat. A szöveg minden rövidítését feloldja, megmondja továbbá, hogy a régi kéziratok milyen betűt helyettesíti és azt is, hogy miért. Az okleveleket időrendben, pontos filológiai-tárgyi-archeográfiai jegyzetekkel teszi közzé.

Az okmányanyagot hat fejezetből álló bevezetés előzi meg: 1.) A Magyar Állam egyházi és politikai helyzete a Jézus-társaság megalapítása idején; az állam három részre osztása; a vallási egység szétbomlasztása. 2.) Oláh Miklós esztergomi érsek élete, életműve, tervei a vallás visszaállítása vonatkozásában, zsinat előkészítése; az 1543-ban történt, Esztergomból való elmenekülése és Nagyszombatban való megtelepedése után a jezsuita iskola és kollégium építése. 3.) A jezsuiták nagyszombati kollégiumának története; Nagyszombat városáról; az iskolák felettes vezetőiről, a kollégium épületéről, az iskolai intézményről; a lelkek gondozásáról, a kollégium egykori javairól; a széteses okairól. 4.) Az ARSI levéltáráról és annak kódexeiről; a jezsuita alapról; az ARSIn kívül használt kódexekről. 5.) A kötet dokumentum-soránál a jegyzetekben felhasznált iratok: Levelek, okmányok, diplomák (számuk 600-ra emelkedik), a nagyszombati kollégium katalógusai negyed-, fél-, és egész évi jegyek. 6.) A követett rendszer; alkalmazott rövidítések.

A bevezető részt az okmányok sora követi, megnevezve a címzettet, az oklevél küldőjét, a földrajzi helyet, ahová az iratnak érkeznie kell; feltünteti a lelőhelyet és a leltári adatot; minden oklevél tartalmát összefoglalva bemutatja magát az oklevelet a legapróbb részletekbe menő jegyzeteivel. A kötet függelékében a rend 1553–1570 közötti tagjainak, szám szerint 38-nak mutatóját találjuk, majd a pontos személy-, tárgy-, és helymutató. Magyarország egykorú térképe, Nagyszombat képe a XVI. századból és a régi Nagyszombat alaprajza további fontos értékei a kötetnek.

A kiadvány központjában a jezsuita rend Nagyszombatban életre hívott kollégiuma annak tagjaival és a kollégiumot alapító, a rendet behívó primás, a Habsburg-ház bizalmasa: Oláh Miklós áll.

Az 1561-ben alakult jezsuita rendház és iskola, majd 6 éves működés után történt feloszlásuk minden mozzanata kiolvasható a közölt okmányokból. A legfőbb rendi vezetőkhöz tett jelentések, a rendőrönöktől érkezett utasítások tartalmazzák az iskola alapításával kapcsolatos tárgyalásokat, leírják az iskola belső életét, és minthogy belső használatra készültek, kertelés nélkül, őszintén. A teljes levelezés megmutatja az ellenreformáció kialakulásának pontos történetét. Ferdinánd király hat oklevéléből a Jezsuitarend és a Habsburg dinasztia meghitt, szoros kapcsolata olvasható ki. A Nagyszombati